

Indhold

Kalender, side 1	Invitation til fælles samvær med spisning, side 1
Hjortspringkrigerne – tid og baggrund, side 2	
Krigskarle fra havet – eller ..., side 2	Besøgstjenesten uden for åbningstiden, side 3
Teori for, hvor hæren, hvis ejendele siden blev ofret i Hjortspring fundmosen, gik i land på Als, del 2, side 4	
Navne og adresser, side 8	Næste nyhedsbrev, side 8

Kalender

2019

Medlemsmøde – gule ærter

Mandag den 2. december, kl. 18:00 i Lindeværftet.

2020

Torsdag den 9. januar, kl. 19:00

Foredrag ved Ph.D. **Jes Martens** Førsteamanuensis ved **Arkeologisk seksjon Kulturhistorisk museum**, Universitetet i Oslo.

Se indholdet nedenfor.

Mandag den 2. marts

Generalforsamling

Invitation til fælles samvær med spisning

Maden leveres af Detlef, Guderup. Overraskende nok er

Menuen

- ★ **Gule ærter** med tilbehør: kålpølse, kogt røget og fersk flæsk, rødbeder og sennep ad libitum, forresten er der da også kogte kartofler
- ★ Lauget giver 1 øl og 1 snaps pro persona, man er velkommen til at medbringe yderlig forsyning
- ★ Efter de, sikkert, meget mættende, første punkter, er der the og kaffe med sødt tilbehør

Gratis er det ikke, men billigt: Prisen er 100 kr. per person.

Tilmelding senest tirsdag den 25. november enten med:

E-mail: post@hjortspring.dk, til Sonja på telefon: 2181 4038 eller på liste ophængt i Lindeværftet.

Hjortspringkrigerne – tid og baggrund

Ph.D. Jes Martens vil fortælle om sine teorier for, hvor besætningen, der kom med båden som senere blev ofret i en mose i Hjortspring med punkterne:

- Hvor kunne våbnene stamme fra?
- Hvem har ejet våbnene?
- Hvor stort et befolkningsgrundlag skal der til for at samle en så stor samling af våben?
- Hvor kunne både, som Hjortspring fundet, være bygget?
- Spørgsmål
- Kaffe / te

Jes Martens er medlem af et formaliseret internationalt netværk om Førromersk Jernalder der hedder: **Vorrömische Eisenzeit in nördlichen Mitteleuropa**. Gruppen består af forskere fra Danmark, Tyskland, Polen, Rusland og Moldavien. Jes Martens har publiceret flere artikler om hvor besætningen kunne komme fra og hvor stor den må antages at være.

Kom og være med. Jeg er sikker på at foredraget vil give os input til at genoverveje vores teorier om Hjortspring fundets våben og deres oprindelse.

Tilmelding til: post@hjortspring.dk eller på en liste på lindeværftet.

Krigskarle fra havet – eller geskæftige krejlere?

I sidste udgave af Nyhedsbrevet delagtiggjorde Arne L. Pedersen (ALP) os for hans teori vedrørende Hjortspringbådens endeligt i mødet med Alsingerne – et emne som er næsten ligeså spændende som selve fundet af båden – men som først kan besvares koncist, når man engang ud i fremtiden støder på rester af piraternes knogler, enten smidt i et vandhul eller gravet ned.

Fundet af Hjortspringbåden medførte mange spørgsmål, men her skal kun omtales to- foranlediget af ALP – hvor foregik de fremmedes landgang – fra Lillebæltssiden eller via Stolbro Bæk samt antallet af landgangsfartøjer.

ALP mener, at invasionen fandt sted fra Lillebæltssiden og bygger sin teori på delvis, Flemming Kauls formodning¹, samt egne noget dristige idéer, som bygger på nogle tvivlsomme lokale stednavne, som ikke har relation til Hjortspringbåden, bl.a. Tyremosegård. Foran ejendommen ligger "Törre Mos" ifølge et kort fra 1772. I den tyske matrikel fra 1772² angives navnet til Torvemose, men som i 1875 ændres til Tyremose. Disse ændringer overføres til ejendommen, men har ingen betydning for en evt. landgang her.

Tisbjerg og Tiskjær navnene fremkommer første gang skriftligt i en dagbog fra 1772³.

Det 36 m. høje Tisbjerg er det tætteste vi kan komme på gudenavnet, men det ligger øde hen, der er ingen gravhøje i nærheden. Efterleddet i Tis(kær) kan betyde sump eller krat og harmonerer heller ikke med en gudestatus.

Forleddet "tis" kan betyde Tyr og dermed en oldnordisk gud. Men da det er unge navne, bevirker det, at det er vanskeligt at bestemme deres oprindelige ophav⁴. De ældste marknavne kan føres tilbage til 12-13. århundrede. Første gang f.eks. Als er nævnt på skrift er i Valdemars Jordebog fra 1231, som Alsæ⁵. En kuriositet er, at den stadig eksisterende ejendom "Gunnildebol" i Lavensby er nævnt i et skiftebrev fra 1245. Så konklusionen er, at jeg bakker op om Flemming Kauls forbehold for stednavnenes betydning.

En landgang fra Lillebæltssiden ville i dag være vanskelig på grund af de nuværende 2-3 m høje skrænter. Men et kort viser, at fra 1870 til år 2000 har havet for én marks vedkommende opslugt 35 m af skovarealet⁶. Ved Traneodde har en lokal person fortalt, at o. år 1910 lå der 3 store sten på strandbredden og i dag ligger de 15 m. ude i vandet, så landgangsforholdene dengang, kan der ikke tages stilling til i dag. Men konklusionen må være, at invasionen sandsynligvis må være foregået fra Augustenborg Fjord.

Flere arkæologer mener logisk, at på grund af udrustningen i den ofrede Hjortspringbåd var tilstrækkelig til at ekvipere 80 – 100 krigere, så må angrebsflåden have bestået af 3 – 4 både.

MEN, det er utænkeligt, at en sådan konvoj har anbragt alle deres våben i én båd. Derfor kan der kun være tale om én båd – en handelsbåd, som har ønsket at falbyde deres mangeartede varer. Måske har mandskabet tidligere besøgt området og fundet frem til, at der var store bopladser i Stevningområdet. Et kort viser, at der i området er o. 40 gravhøje⁷. Hvad der er sket ved mødet ved vi ikke. Men Hjortspringbåden er derefter måske blevet trukket op ad Stolbro Bæk, så langt det var muligt. På grund af våben med mere, har man ikke kunnet bære båden det sidste stykke til det gamle offersted, men måske har man ved hjælp af hele

områdets befolkning og evt. en hest eller to, ad flere omgange trukket båden mod Hjortspring Mose – et stykke flere morgener, mens græsset endnu var vådt.

Fundet har udvirket mange årstal, men det vigtigste er året 1915, året, hvor museumslederen Jens Raben og Jørgen Petersen måske af skæbnen blev indlagt på samme stue på lazarettet i Sønderborg og via god snak dermed blev årsag til fundet⁷

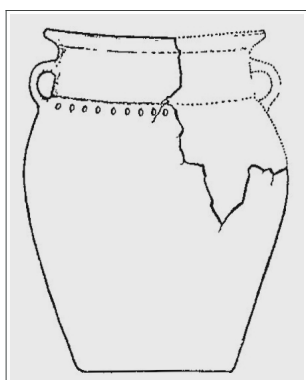
Hvornår mon skæbnen træder til næste gang?

Kilder:

1. **HJORTSPRING A Pre-Roman Iron-Age Warship in Context.** 2003
2. **Sønderjydske Stednavne 7.** Udgivet af Stednavneudvalget 1944
3. **mange bække små,** Bente Holmbjerg. C.A. Reitzels Forlag A/S 1986
4. **Stednavne i tekster.** Institut for Navneforskning 1971
5. **Tysk Matrikel: Stückvermessungs Handriss.** 1861
6. **Haderslev Museums oversigt over gravhøje m.m.**
7. **Hjortspringfundet.** Udgraver, konservator Gustav Rosenberg

Offerfundet i Lunden Mose

I Lindeværftets foredragssal står der en montre med højdeangivelser for Svenstrup- området. Der er sat 3 orange markeringer, som viser, at der de pågældende steder er fundet ofringer fra samme periode, som fundet af Hjortspringbåden.

I sommeren 1942 fandt man i forbindelse med tørvegravning et knust lerkar med 3 knogler. Museumslederen Jens Raben blev tilkaldt og han sendte materialet til København. Først troede man, at det var knogler fra en bjørn, men en nærmere undersøgelse af en ekspert på området, viste det sig, at være deformerede knogler fra et menneske, som havde lidt af Rachitis (engelsk syge).

Hvad betyder dette mærkelige fund? De deformerede knogler tyder på, at dette menneske i sin levetid har haft et usselt liv. Måske har meningen med offeret været, at man har ønsket at give de vanskabte knogler tilbage til guderne for at forhindre, at der igen blev født en sådan vanskabning^a.

Kilder:

- a) **Gamle Minder fra Havnbjerg Sogn,** J. Raben 1943

Johannes Diederichsen

Besøgstjenesten uden for åbningstiden¹

Sæsonen for besøg er ved at være ovre og til den ende skal her rapporteres over resultatet, ikke mindst nu hvor næste års sæson bør planlægges.

Regler

Lad os resumere administrationen for betaling uden for åbningstiden.

Der betales 30 kr. pr. person over 14 år og derudover 200 kr. I enkelte tilfælde udelades de 200 kr., hvis i en større gruppe hver af de besøgende betaler selv fremfor et enkelt beløb betalt af en organisator, (af praktiske grunde). For laugsmedlemmer, der ønsker at fremvise værftet f. eks. for en familiegruppe udelades ligeledes de 200 kr.

For skoleklasser betales 30 kr. pr. voksen ledsager samt 200 kr.

¹ Rapporten indeholder blot de arrangementer, hvor jeg har været involveret som arrangør.

Data for 2019

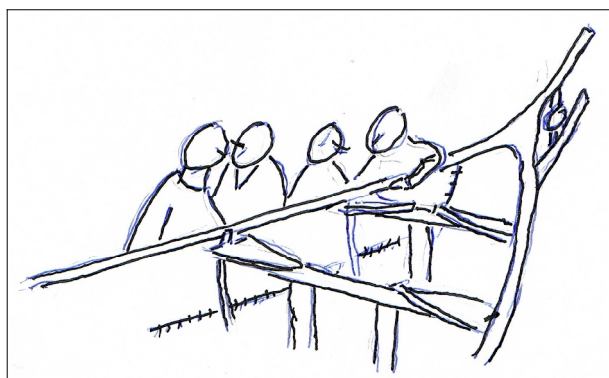
Lad os se på året der gik:

- Der har været 14 grupper med antal fra 4 til 40 personer
- I alt har vi haft besøg af 239 voksne og ca 35 elever
- Indtægten, inklusiv salg af bøger m.m. har været 12.326 kr.
- Vor indsats har været 41 medlemstimer²

Resumé og konklusion

Rapporten omfatter besøg udenfor åbningstiden med følgende resultater:

- **Besøg af 239 voksne og 35 elever**
- **Indtægt 12.326 kr.**
- **Indtægt pr. voksen besøgende 52 kr.**
- **Indtægt pr. medlemstime 300 kr.**

De to sidste tal er dramatisk større end de tilsvarende fra åbningstiden. Hvem har ikke siddet tre timer og sludret hyggeligt med en kollega, kun afbrudt af en lille håndfuld besøgende?

Det er derfor ønskeligt, at der skal gøres en stor indsats for at udvide antallet af gruppebesøg udenfor (og indenfor) åbningstiden.

Et arbejde på at skaffe kontakt til landets (og måske Sydslesvigs) mange turistbusselskaber er følgelig betydningsfuldt.

Knud Vagn Valbjørn.

*2 Der er tale om **nettomedlemstimer**, hermed menes den tid, hvor de besøgende er til stede, medens tid til transport fra hjem til værft og tilbage samt forberedelser og oprydning ikke er medregnet.*

Teori for, hvor hæren, hvis ejendele siden blev ofret i Hjortspring fundmosen, gik i land på Als

Anden del af to dele

Evaluering i forhold til Hjortspring fabel nummer 2

Hvordan passer disse udsagn med opfattelse beskrevet i: "Hjortspring fabel nummer 2" forfattet af Knud V. Valbjørn (medlem af laugget) i maj 2016 og publiceret blandt andet på Lokalhistorisk Forening for Svenstrups hjemmeside. Den afviger på flere punkter:

1. At der var tale om kun én kano med besætning, der kom for at handle
2. At de foretog landgang på vestsiden af Als omkring Stevning Nor
3. At den ofrede kano blev sejlet/slæbt op til offermosen via Stolbro bæk, der går gennem Guderup med udløb i Stevning Nor

Fig. 1: Fabel om landgangen på Als.

Til punkt 1: Mange af våbnene bar præg af at være brugte. Både spyd og sværd var meget forskellige. Skjoldene var ikke ens og flere skjolde bar præg af at have været reparerede. Ringbrynjerne ved vi ikke meget om, idet det på udgravningstidspunktet, ikke var muligt at konservere den slags fund. (Ref. 11). Jeg mener derfor ikke, der var tale om salgsvare, men derimod krigeres personlige udrustning. Våbnene minder meget om dem, krigerne afbildet på Gundestrup karet har båret. Flemming Kaul mener dog ikke, at de har haft heste med ombord, også selv om der blev fundet et hesteskellet under kanoen i offermosen.

Fig. 2: Plade med krigere på Gundestrup karet.

Til punkt 2: Der ikke ingen fund eller stednavne, der underbygger teorien om, at landgangen er sket på østsiden af Als nærmere bestemt Stevning Nor. Flemming Kauls argument for landgang på østsiden af Als, er også svagt funderet. Den bygger alene på stednavnene, der begynder med Tis- kunne have fået navnet efter aser guden Tir, til minde om et stort slag. Men for teorien taler, at der kun er 2,7 km i luftlinje til Lillebælt fra fundstedet, mod 3,5 km til bunden af bugten ved Stevning Nor. Landgangsområdet på østsiden af Als er i øvrigt præget af mange rund- og langdysser, som kunne indikere at området var tæt befolket, og derfor kunne være målområde for en angribende hær.

Men landgangsstedets afstand til fundmosen, er måske slet ikke relevant i denne sammenhæng. Besætning havde sikkert ikke forestillet sig, at en af deres kanoer skulle ofres i en mose nær Hjortspring, da de valgte landgangssted. Efter nedkæmpning af landgangshæren kunne sejrherrene have sejlet kanoen hen til det optimale sted for transport af fundmosen.

Til punkt 3: Spørgsmålet er, hvordan man fik transporteret den kaprede kano på ca. 500 kg og næste 20 meters længde til fundmosen?

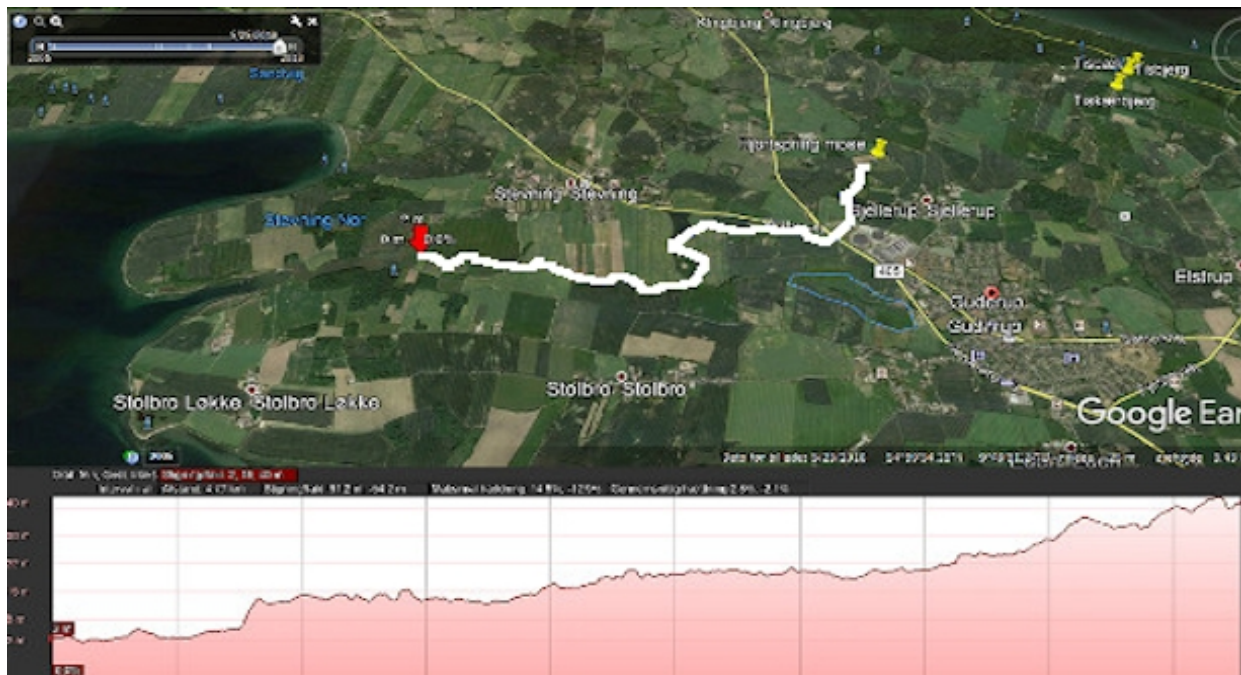

Fig. 3: mulig rute via Stolbro bæk til fundmosen nær Hjortspring.

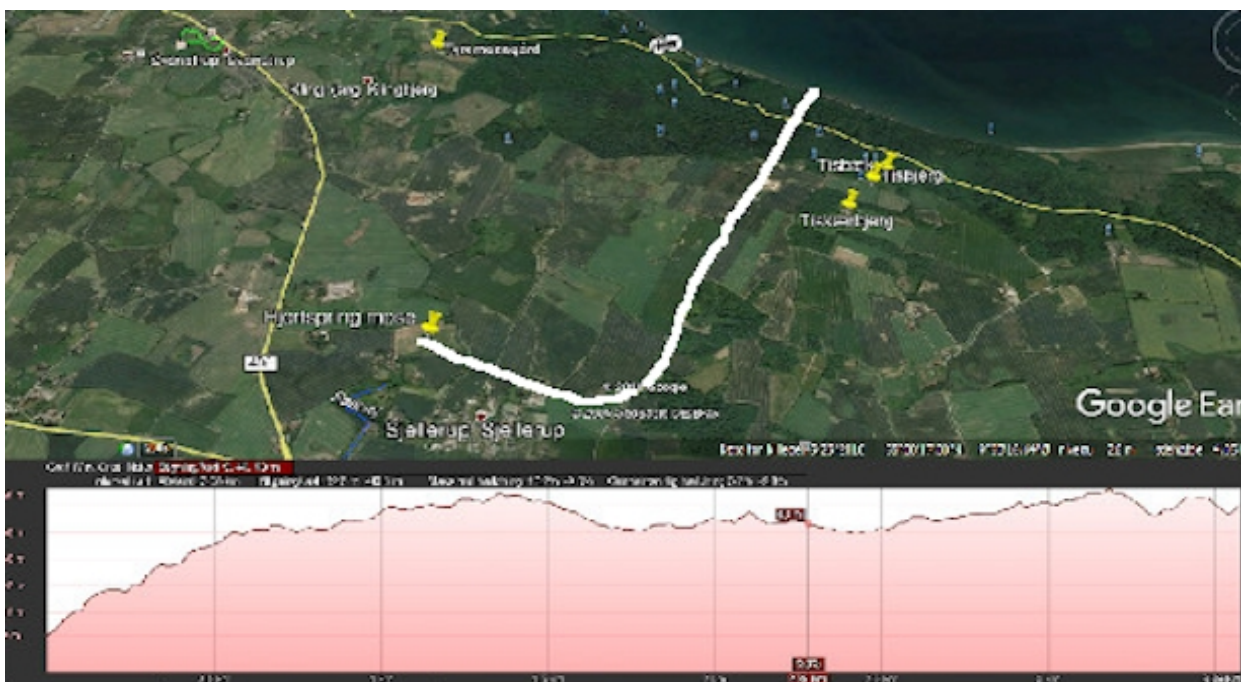

Fig. 4: Mulig rute fra kysten ved Nørreskov.

En mulighed er, at transporterer kanoen op af bækken (markeret med hvidt på fig. 3), der forbinder Stevning Nor, der hedder Stolbro Bæk, og videre af den lille bæk, der udspringer nær Hjortspring. Det må have været forbundet med meget besvær. Bækken er meget bugtet og et fald på mindst 46 m mellem mosen ved Guderup og havet. Selv om der sikkert har været mere vand dengang i bækken, så har bredderne sikker været tæt bevokset med træer og buske, som i dag, og sumpede, og vandløbet fyldt med bevoksning, så man har derfor været tvunget til at slæbe kanoen meget af vejen. Bækken har i dag et savtakformet forløb mod forventet bløde buer, de såkaldte mæanderslyngninger. Se fig. 5. Det skyldtes sikkert flittige bønder, der gennem tiderne har udgravet bækken for at skaffe bedre gennemstrømning. 93 % af alle vandløb i Danmark er regulerede.

Fig. 5: Spørring å med sine fine mæanderslyngninger.
Kilde: Gyldendal. Den store Danske.

Fig. 6: Udsnit fra kort trykt i 1851 og udarbejdet af dengang Oberstleutenant J. H. Mansa.
På kortet ses Stolbro bækens forløb.

Det ældste kort over Stolbro bæk, jeg har fundet, er fra 1851. Fig. 6 viser et udsnit af kortet, hvor man kan se Stolbro Bækens forløb før 1851. Billedet er noget forstyrret af streg prik linjen, der markerer sognegrænsen. Man ser bækens slyngninger med pæne mæander slyngninger op til, hvor bække løber fra vest mod øst. På dette stykke, fra dens udløb i Augustenborg fjord, er omgivet af eng og mose. Det forstærker min opfattelse af at bækken er blevet rensat op og rettet ud efter 1851. Bemærk i øvrigt at bækkenes størrelse før dette sving nu er så ubetydelig, at korttegneren ikke har fundet det ulejligheden værd at tegne. Det er også et kuriosum at Hjortspring på kortet er navngivet som Hartspring.

Jeg har målt afstanden til ca. 5 km som kanoen skulle sejles/slæbes.

Den anden mulighed er nær det sted, som Flemming Kaul har udpeget som muligt landgangssted. Ruten går direkte mod sydvest i retning mod Sjellerup, hvor man har drejet mod nordvest i retning mod fundmosen. Hvid rute på fig. 4. Ruten har en længde 3,5 km. På denne rute, er der ingen mulighed for at bruge vandløb. Vandløbene er der mange af, men de er korte og med stort fald. Til gengæld er underlaget fast. Det er en nødvendighed, hvis man skal bære den ca. 500 kg tunge kano over land. I dag er der anlagt en vej i sporet, der hedder Holmvej. Forsøg med Tilia har vist, at den kan lade sig gøre at transportere den, ved at besætningen løfte den.

Konklusion.

Min gennemgang af emnet har ikke gjort mig i stand til at bedømme om Knud. V. Valbjørns fabel eller Flemming Kauls teorier for landgang er den rigtige. Der mangler fund, der kan underbygge teorierne kun stednavne, der måske kan referere til det sted, hvor den invaderende besætning blev nedkæmpet. Jeg hælder dog til Senior forsker Flemming Kaul teori.

Vedrørende transportruten, er det min overbevisning, at det ikke har været muligt at sejle Hjortspringbåden op af nogle af nogen som helst af de bække, der findes på Als. Heller ikke for 2.500 år siden, man har båret kanoen til offermosen. Her er den korteste vej fra østkysten på Als, nærmere bestemt Nørreskoven.

Jeg håber at dette indlæg vil give andre appetit på at læse bogen "Hjortspring" (Ref. 11). Der ligger mange forskningsresultater bag.

Referencer og kilder

11. **Hjortspring A pre roman Iron-age Warship in Context**, redigeret af Ole Crumlin Pedersen og Arthena Trakadas
12. Google maps
13. **Hjortspring fabel nummer 2**, forfattet af: Knud V. Valbjørn i maj 2016
14. Nationalmuseets hjemmeside
15. **Haupttypen Sakraler Ortsnamen Südsckandinaviens**, af J. K. Sørensen
16. **Alsiske Stednavne**, blev udgivet af Alsingertinget i 1994. ISBN 87 85174 32 7
17. Bent Hasholt, Bent Lauge Madsen: **mæander** i Den Store Danske, Gyldendal. Hentet 15. marts 2019 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=129306>

Arne Lhjungmann Pedersen

Navne og adresser

Bestyrelse		
Funktion	Navn	E-mail
Formand	Åse Ditlefsen Ferrão	formand@hjortspring.dk
Næstformand	Lisbeth Simonsen	naestformand@hjortspring.dk
Kasserer	John Petersen	kasserer@hjortspring.dk
Sekretær	Lisbeth Simonsen	naestformand@hjortspring.dk
Ivrigt bestyrelse	Charlotte Jervelund	medlem@hjortspring.dk
	Ib Stolberg-Rohr	webmaster@hjortspring.dk
	Karl Erik (Kalle) Hansen	medlem@hjortspring.dk
	Niels Peter Fenger	medlem@hjortspring.dk
Service		
Redaktion af nyhedsbreve	Niels Peter Fenger	pr@hjortspring.dk
Arrangementer og aftaler om besøg	Knud Vagn Valbjørn Tlf. 7445 1583	pr@hjortspring.dk
PR	Bent Aasand	pr@hjortspring.dk
Sikkerhedsansvarlig	Charlotte Jervelund	medlem@hjortspring.dk
Vagtlisteansvarlig	Åse Ditlefsen Ferrão	formand@hjortspring.dk
Webmaster	Ib Stolberg-Rohr	webmaster@hjortspring.dk
Lindeværftet	Dyvigvej 11, Holm, 6430 Nordborg	post@hjortspring.dk
Internet	www.hjortspring.dk	

Næste nyhedsbrev

Det næste nyhedsbrev udsendes tirsdag den 11. februar 2020 og eventuelle indlæg skal være indsendt inden den 21. januar 2020. Indlæg sendes til: Lauget, e-mail: pr@hjortspring.dk